

ljene primere. Že za leto 1857 ima npr. Konrad podatek, da je bilo samo v Zgornji Avstriji naših 130 delavcev, ki so tam iskali zaposlitev. Ljubljanski čevljar-ski pomočnik Karel Hubmajer pa se nam iz Konradove študije prikaže kot pomembna figura v zgornjeavstrijskem delavskem gibanju, saj je bil zelo aktiven v Linzu, Steyru in okolici v letih 1884—1888. Karel, ki je bil brat pri nas bolj znanega Miroslava, je prišel v Linz iz Ljubljane, kjer je bil leta 1880 predsednik ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva, bil aretiran, vendar izpuščen ob procesu proti Železnikarju in tovarišem, osumljen tudi v procesu 1884 proti Kappaufu in tovarišem v Gradcu. V naslednjih letih je postal ena osrednjih postav zgornjeavstrijskega delavskega gibanja. Konrad sicer ne pozna slovenske literature in zatorej ne prikaže vsega Hubmajerjevega delovanja, zato pa odstre pri nas doslej neznano Hubmajerjevo delovanje, kar je zelo važno za naše vedenje o slovenskem delavskem gibanju. Podobno kot so pomembni nemški in avstrijski delavski agitatorji kot npr. Most ali Wagner delovali tudi na našem prostoru, so se naši delavci uveljavljali v delavskem gibanju zunaj slovenskega etničnega ozemlja. To velja zlasti za čas do leta 1889, ko je bilo delavsko gibanje razširjeno kot društveno gibanje.

Konrad je s svojo knjigo opravil zanimivo raziskavo o začetkih delavskega gibanja, ki je pomemben novum ne le v metodološkem oziru, izziv pa predstavlja tudi za nas, da še z večjim zanimanjem spremljamo pota prvih organiziranih slovenskih socialistov.

Franc Rozman

Jan Galandauer: *Šmeral, Bohumir Šmeral 1880—1914*, Nakladatelstvu Svoboda, Praha 1981, 350 str.

Češki zgodovinar Jan Galandauer je leta 1981 objavil prvi zvezek svoje obsežno zasnovane monografije o enem najzanimivejših mož v socialnodemokratskem in komunističnem gibanju Češke, o Bohumiru Šmeralu. Celotna biografija je koncipirana na tri knjige. V prvi obravnava avtor Šmeralovo življenjsko pot in njegovo politično delovanje do začetka prve svetovne vojne.

Bohumir Šmeral se je rodil v zahodnomoravskem mestu Třebiču leta 1880 kjer je obiskoval tudi gimnazijo, pravo pa je končal 1904 na Karlovi univerzi v Pragi. Zelo zgodaj se je srečal z delavskim gibanjem, se mu priključil in postal že 1899 novinar pri osrednjem češkem socialno-demokratskem glasilu *Právo lidu*. Sodeloval pa je tudi pri številnih drugih čeških in nemških listih, med drugim tudi v dunajski *Arbeiter Zeitung*. Kmalu je postal ena najvidnejših postav v češkem delavskem gibanju in eden najvidnejših teoretikov za nacionalno problematiko. Čas od rojstva 1880 do leta 1909, ko je prišel v sam vrh češke delavske stranke, opisuje Galandauer v prvem poglavju.

Drugo poglavje sega do začetka prve svetovne vojne, kot mejnik pa je Šmeralov znameniti in tudi zelo napadani referat na smichovskem zboru češke socialne demokracije leta 1909. Šmeral je tu nekoliko skušal oživiti personalistični princip reševanja narodnostnega vprašanja in tudi v našem delavskem gibanju so takrat z upanjem pričakovali, da bo njegov predlog v Smichovu sprejet. Vendar je bil zavrnjen, Šmeral pa je bil kmalu na to udeleženec tivolske konference, na kateri je bila sprejeta dvoumnosti polna tivolska resolucija.

Če bi bil Šmeralov referat sprejet, bi bile tudi formulacije v njej najbrž precej drugačne. Drugo poglavje obravnava nadalje zadnjih pet let pred izbruhom prve svetovne vojne in se podrobneje ukvarja z delovanjem Šmerala kot državnoborskega poslanca od 1911, njegovimi pogledi in vlogi v boju proti militarizmu, z balkanskim vprašanjem, vprašanji parlamentarne preureditve monarhije, z odnosi Šmerala z mednarodnim delavskim gibanjem.

Nedvomno je Galandauerju uspelo, da je napisal zelo ilustrativen in pregnanten življenjepis Šmerala, z obširnim in temeljitim pretresom Šmeralovega idejnega razvoja in pomena v češkem in mednarodnem delavskem gibanju. To mu je v veliki meri omogočil obširen arhivski material, časniki, časopisi in obširna literatura. Na vsak način lahko rečemo, da je prvi del Šmeralove biografije najboljše delo o njem in tehten prispevek k zgodovini delavskega gibanja ne le na Češkem in v nekdanji monarhiji, ampak tudi v mednarodnem delavskem gibanju.

Šmeral se je srečaval in tudi seznanjal s slovenskim delavskim gibanjem. Bil je tudi dvakrat v Ljubljani. Prvič na tivolski konferenci in drugič na osmem zboru slovenske socialne demokracije leta 1912. Oba njegova obiska bi lahko imeli za politično defenzivna, saj je bil prvič v Ljubljani po že omenjenem smichovskem kongresu, drugič pa ravno v času češkega separatizma, ki so ga malo prej slovenski socialni demokrati najbolj ostro obsodili. Z obema obiskoma se Galandauer ukvarja zelo mimogrede in obrobno. Na str. 225 tudi napačno govori o JSDS kot da je bila stalno na stališču personalne avtonomije, kar je najverjetneje zapisal pod vplivom odmevov v slovenskem delavskem tisku pred kongresom v Smichovu. Tudi ne omenja korespondence Šmerala z Etbinom Kristanom, ki se po njegovi izjavi avtorju tega poročila nahaja v arhivu marksizma leninizma v Pragi. To je za nas važen in zanimiv podatek, saj je Kristanove korespondence sila malo. To so seveda pripombe pro domo sua, ki ne zmanjšujejo pomembnosti in tehtnosti Galandauerjevega dela, ampak opozarjajo, da je knjigo vredno vzeti v roke tudi zaradi naše domače zgodovine, kar zadeva nacionalno vprašanje v zadnjih letih pred izbruhom prve svetovne vojne.

Franc Rozman

Marjan Drnovšek: *Arhivska zapuščina Petra Grassellija 1842—1933*, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 6, Ljubljana 1983, 523 str.

Marjan Drnovšek je kot šesto publikacijo iz serije Gradivo in razprave, ki jo izdaja Zgodovinski arhiv Ljubljana pripravil obširno izdajo arhivske zapuščine Petra Grassellija, ki sicer ne sodi med najvidnejše slovenske politike 19. in prve polovice 20. stoletja, vendar je bil kot državno in deželnozbornski poslanec, namestnik deželnega glavarja za Kranjsko, deželni odbornik, v letih od 1882—1896 ljubljanski župan vendar pomembna politična figura v slovenskem liberalnem taboru. Po srečnem naključju se je ohranil njegov privatni arhiv, ki ga zdaj hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana. Po besedah izdajatelja predstavlja knjiga prikaz celote gradiva z večjimi ali manjšimi poudarki na posameznih dokumentih ali skupinah dokumentov. Pred očmi je Drnovšek imel celoto ohranjenega gradiva in se je odločil za kombinacijo arhivskega popisa in objave